

ΘΕΜΑ Α1

α. Μέσα στην εθνοσυνέλευση 1862-4 συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων, των πεδινών και των ορεινών, όπως ονομάστηκαν. Οι **ορεινοί** απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες (υπό τον Δ.Γρίβα και τον Κ.Κανάρη) με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση αυτής της παράταξης.

β. Η κατάσταση στασιμότητας του εργατικού κινήματος κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913). Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό -για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η **Φεντερασιόν**, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

γ. Η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη **Πατριαρχική Επιτροπή**, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης.

ΘΕΜΑ Α2

- α. Λάθος.
- β. Λάθος
- γ. Σωστό
- δ. Λάθος.
- ε. Σωστό.

ΘΕΜΑ Β1

α. ~~Την εποχή αυτή~~ Κατά την περίοδο μετά τη συνθήκη του Βουκουρεστίου έφθασε και το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Ρωσία. Έλληνες της περιοχής του Καυκάσου, με την αναγγελία της προσάρτησης της εύφορης Μακεδονίας, άρχισαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα, με την ελπίδα ότι θα τους παραχωρούσαν γη. Κάποιοι απ' αυτούς κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην Κεντρική Μακεδονία. Το μεταναστευτικό ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

β. Την περίοδο 1919-1921, λόγω της Ρωσικής Επανάστασης και της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους, μεγάλο μέρος των Ελλήνων της Ρωσίας κατέφυγε στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από εκεί διαπεραιώθηκε στην Ελλάδα. [Τους Έλληνες ακολούθησαν Αρμένιοι και Ρώσοι].

ΘΕΜΑ Β2

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλευε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο.

ΘΕΜΑ Γ1

α.

- Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν, στις 30 Ιανουαρίου 1923 είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η **υποχρεωτική ανταλλαγή** μεταξύ των Ελλήνων Ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Αυτή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους, όσο και εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα, η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.
- Οι ανταλλάξιμοι, σύμφωνα με τη Σύμβαση ανταλλαγής: Θα απέβαλλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο, είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους, *όπως προκύπτει και από την προσφυγική μαρτυρία που συνάπτεται*, είχαν δικαίωμα να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειπαν φεύγοντας, θα διευκολύνονταν στη μετακίνησή τους από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής, η οποία ιδρύθηκε με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης, με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξιμών.
- *Όπως προκύπτει μάλιστα από το πρώτο κείμενο που αποτελεί προσφυγική μαρτυρία από το έργο Έξοδος, του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, η Επιτροπή επικοινωνούσε με κατοίκους χωριών της Μικράς Ασίας. Συγκεκριμένα, ο πρόσφυγας που κατοικούσε στο χωριό Γκέλβερι παραδίδει ότι καταγράφηκαν τα ονόματα και οι περιουσίες των ντόπιων χριστιανών κατοίκων, ακόμη και των «τουρκεμένων», [όσων δηλαδή μιλούσαν ως μητρική την τουρκική], που είχαν τη δυνατότητα να ακολουθήσουν τους υπόλοιπους χριστιανούς στην Ελλάδα.*
- Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών διέφερε από τις προηγούμενες. Καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών.

β.

- Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της.
- Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. Εξάλλου η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δυο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη.
- *Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το κείμενο Β η ανταλλαγή συνιστούσε στόχο της ελληνικής πλευράς [το 1923] για τον πρόσθετο λόγο ότι οι Νεότουρκοι με το Μουσταφά Κεμάλ, διατηρώντας την εξουσία από το 1908 έως το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επιζητούσαν διαρκώς την εκδίωξη των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων από το έδαφος της Τουρκίας. Συνεπώς, κι εφόσον ο ξεριζωμός φαινόταν αναπόφευκτος, η ελληνική πλευρά αποφάσισε να εκμεταλλευθεί τη συγκυρία για να διαπραγματευθεί τη μετανάστευση των τουρκο-μουσουλμανικών πληθυσμών της Ελλάδος, όπως προκύπτει από το απόσπασμα από το έργο Ελληνοτουρκικές σχέσεις του Συρίγου.*
- Άλλωστε, σύμφωνα και το Μαυρογορδάτο στο τρίτο κείμενο, ο Βενιζέλος, στη βάση του ορθολογισμού και ρεαλιστής, είχε ήδη αποδεχθεί από το 1914 ως ριζική μέθοδο επίλυσης των σχετικών με τις μειονότητες ζητημάτων, πράγμα που συνιστά και την απόδειξη της ρεαλιστικής και ορθολογικής του προσέγγισης ερπί του ζητήματος. Έτσι, και μετά την καταστροφή του 1922, δε δίσταξε να αναλάβει προσωπικά το πολιτικό κόστος της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών (καθώς προέβλεπε τότε ότι οι πρόσφυγες θα τον «αναθεματίσουν»). Σε ανάλογο πλαίσιο ορθολογικής προσέγγισης εντάχθηκε και η επίπονη διαδικασία της αποκατάστασης.
- Σύμφωνα με την ανταλλαγή ήταν και η Κοινωνία των Εθνών. Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους.

ΘΕΜΑ Δ1

- Η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας εργάστηκε με ζήλο και απέδωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα σημαντικό έργο. Το θετικό και αισιόδοξο κλίμα των δύο πρώτων ετών της λειτουργίας του νέου καθεστώτος άρχισαν να σκιάζουν απειλητικά σύννεφα, τα οποία επρόκειτο να δημιουργήσουν λίγο αργότερα σοβαρή εσωτερική κρίση. Το πιο σημαντικό ήταν η διαχείριση του εθνικού ζητήματος της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Στο ουσιώδες αυτό ζήτημα παρατηρήθηκε εξαρχής διάσταση απόψεων μεταξύ του Γεωργίου και του Ελευθερίου Βενιζέλου.
- Ο Γεώργιος πίστευε ότι η λύση του εθνικού ζητήματος θα ωριμάζε με συνεχείς παραστάσεις και υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις,
- ενώ ο Βενιζέλος, βλέποντας τα πράγματα πρακτικότερα και ρεαλιστικότερα, θεωρούσε ότι η λύση έπρεπε να είναι σταδιακή, με βαθμιαίες κατακτήσεις.
- *Πιο συγκεκριμένα, ο Βενιζέλος, ως Υπουργός της δικαιοσύνης, ήδη από το καλοκαίρι του 1900 είχε εισηγηθεί εμπιστευτικά στο Γεώργιο την ανάγκη αναζήτησης διπλωματικής οδού για τη διευθέτηση του Κρητικού Ζητήματος. Ο Βενιζέλος θεωρούσε ως δεδομένο ότι η ένωση ήταν ανέφικτη στην παρούσα στιγμή. Συγχρόνως όμως αποδεχόταν ότι η παράταση της αρμοστείας δε θα οδηγούσε στην απεμπλοκή από τη διεθνή εξάρτηση, αλλά πολύ περισσότερο, καθιστούσε την Κρήτη «έρμαιο των αντικρουόμενων ευρωπαϊκών συμφερόντων». Αντίθετα, η ολοκλήρωση της αυτονομίας κρινόταν σύμφωνη προς τις υποσχέσεις των Δυνάμεων και τις συνταγματικές προβλέψεις και συντελούσε στην προαγωγή των κρητικών συμφερόντων στο εξωτερικό και την κατοχύρωση της αυτοδιοικήσεως στο εσωτερικό, κυρίως μάλιστα μετά τη στελέχωση ντόπιας πολιτοφυλακής από Έλληνες αξιωματικούς και την παράλληλη αποχώρηση των διεθνών στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις, γεγονός που συνιστούσε την πρώτη κατάκτηση προς τη λύση.*
- *Η πρωτοβουλία όμως του Ελευθερίου Βενιζέλου προκάλεσε την αποφασιστική αντίδραση του Αρμοστή. Η εισήγησή του αντιτιθόταν στο δόγμα της διπλωματικής διαχείρισης του κρητικού ζητήματος από τη δυναστεία, αλλά και στις αντιλήψεις αυτής γύρω από τη μεθόδευση του εθνικού αγώνα. Ο πρίγκιπας, ως εντολοδόχος της βασιλικής Αυλής και με τη συγκατάθεση της ελληνικής κυβερνήσεως, απέκρουσε τη συμβιβαστική προοδευτική διαδικασία και εκβίαζε την ταχύτερη συγκατάνευση των δυνάμεων στην Ένωση, μέσω και της πίεσης που θα προκαλούσαν οι εσωτερικές συνθήκες στο νησί.*
- *Ο πρίγκιπας, ως φορέας της βασιλικής εντολής, ενεργούσε μόνος στις διαπραγματεύσεις χωρίς να συμβουλευέται τους υπουργούς του, θεωρώντας εξάλλου το κρητικό ζήτημα αρμοδιότητα της ελληνικής μοναρχίας. Ο Γεώργιος προχώρησε σε προσωπική επικοινωνία με τον τσάρο της Ρωσίας και απευθείας διαπραγματεύσεις με τους υπουργούς Εξωτερικών της Ρωσίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας, ενέργειες που ο Βενιζέλος, σύμφωνα με το β' κείμενο του Μακράκη, θεώρησε πρόωρες, λόγω του ότι η κρητική κυβέρνηση ήταν ασταθής και τα συνταγματικά θεμέλια ασαφή. Πίστευε μάλιστα ότι η ανακήρυξη της Κρήτης σε ανεξάρτητο πριγκιπάτο θα αποτελούσε το τελευταίο στάδιο για τη νομότυπη ενοποίηση της νήσου με την Ελλάδα.*
- *Σύμφωνα πάντα με το Μακράκη, ο πρίγκιπας δεν αντιλαμβανόταν τη διαφορά μεταξύ δεσποτισμού και ξένης κηδεμονίας, από την πρόταση του Βενιζέλου που αφορούσε σε πλήρη αυτονομία, χωρίς ξένες επεμβάσεις και με κυβερνήτη διορισμένο από την ελληνική κυβέρνηση. Αντιθέτως εκτιμούσε ότι η λύση θα προερχόταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις και έκρινε ότι οι πολιτικοί παράγοντες του νησιού δεν υποβοηθούσαν και ίσως έβλαπταν την προσπάθεια για τη λύση του ζητήματος. Τελικά, αδυνατούσε να κατανοήσει τη σημασία της πολιτικής κινητοποίησης του κρητικού λαού ο οποίος, ύστερα από μακράιωνους αγώνες εναντίον της τουρκικής κυριαρχίας, απαιτούσε εύλογα την αυτοδιάθεσή του.*
- Η διάσταση των απόψεων στο πολιτικό ζήτημα δεν άργησε να λάβει τη μορφή προσωπικής αντιπαράθεσης. Ο Βενιζέλος είχε καταστήσει σαφές ότι δεν αναγνωρίζει στον Πρίγκιπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης: «Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών, δεν σας εκχωρώ το δικαίωμά μου, ώστε μόνος σεις να ρυθμίζετε αυτοβούλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου!». Κακοί σύμβουλοι του Γεωργίου διοχέτευαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου, γεγονός που δημιούργησε βαρύ κλίμα διχασμού.